

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
NEMIS FILOLOGIYASI KAFEDRASI**

**FONETIKA VA FONOLOGIYA FANLARINING TARG‘IBOTCHISI,
FILOLOGIYA FANLARI NOMZODI, PROFESSOR
ZIYOVUDDIN TOSHOV
tavalludining 80 yilligiga bag‘ishlangan**

**“HOZIRGI GLOBALLASHUV DAVRIDA
FONETIKA VA FONOLOGIYANING
DOLZARB MUAMMOLARI”**

mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman

20-oktyabr 2023-yil

Buxoro – 2023

Hozirgi globallashuv davrida fonetika va fonologiyaning dolzarb muammolari [Матн] D.H.Karimova - Buxoro: "Sadridin Salim Buxoriy" Durdoni, 2023. - 328 b.

Mazkur to'plamda Buxoro davlat universiteti professori, filologiya fanlari nomzodi Toshov Ziyovuddin Badridinovichning 80 yillik hayoti va 57 yillik ilmiy faoliyati hamda 100 dan ortiq mamlakatimiz va xorijiy filolog-olimlari, olimning hamkasblari, shogirdlari, do'stlari va qarindoshlari tomonidan bildirgan fikr-mulohazalari va dil izhorlari bayon qilingan.

To'plam pedagogik va ilm-fan xodimlari, yosh ilmiy izlanuvchilar va boshqa kitobxonlar uchun mo'ljallangan.

Mas'ul muharrir:

Professor S.S.Saidov

To'plovchi va nashrga tayyorlovchilar:

f.f.f.d. (PhD) D.H. Karimova

f.f.f.d. (PhD) M.M. Maxmudova

Taqrizchilar:

f.f.d. (DSC), dotsent Z.I.Rasulov

f.f.d. (DSc), professor D.H.Quvvatova

f.f.f.d. (PhD), dotsent Y.B. Ro'ziyev

FRAZEMA VA UNING TADQIQ ETILISH TARIXI.

Xolova Shahnoza Davronovna

Buxoro Davlat universiteti
Fransuz filologiyasi kafedrası o'qituvchisi,

Annotatsiya: Ushbu maqolada fransuz tilshunosligida frazema terminining o'rganilishi, g'arb olimlari tadqiqot natijalari bilan tanishtirilgan. Shuningdek, tilshunoslar tomonidan "phrasème" atamasiga berilgan ta'riflar, bunday ifoda birliklarining leksik-semantik tasniflanishi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: frazema, ta'rif, sintagma, erkin va turg'un birikish, so'z qo'shilmalari, ko'chma ma'no.

Abstract: This article introduces the study of phrases in French linguistics and the results of research by Western scientists. The definitions given by linguists to the term "phrasème" and the lexical-semantic classification of such units of expression are also given.

Keywords: phrase, definition, syntagma, free and stable combination, phrases, figurative meaning.

Аннотация: Данная статья знакомит с изучением словосочетания во французском языкознании и результатами исследований западных ученых. Также даны определения, данные лингвистами термину «phrasème» и лексико-семантическая классификация таких единиц выражения.

Ключевые слова: словосочетание, определение, синтагма, свободное и устойчивое сочетание, словосочетания, переносное значение.

Fransuz tilshunosligi tarixi bilan tanishar ekanmiz, "Frazeolofiya, frazeologik birliklar" tushunchalari ko'p zamondan beri tadqiqotchilarni qiziqtirib kelganiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Frazeologiya nazariyasining ilk tadqiqotchisi, shubhasiz, shveysar-fransuz tilshunosi Charl Balli (1865-1947) hisoblanadi. U o'zining "Stilistika ocherki"(1905) va "Fransuz stilistikasi" (1909) nomli asarlariga turg'un so'z qo'shilmalari, ya'ni frazeologizmlarni tadqiq etuvchi maxsus boblar kiritib, frazeologik birliklarning tashqi va ichki belgilarini bir-biridan farqlagan edi. Uning ta'limotiga ko'ra, bunday birikmalarning struktural xususiyatlari tashqi belgilari, semantik tabiati esa uning ichki belgilari sanaladi. Frazeologiya asosan frazeologik birikmalarning semantik tabiatini, ichki belgilarini o'rganish bilan shug'ullanishi lozim.

Zamonaviy fransuz tilshunosligida so'nggi vaqtlarda "phraseme" termini tadqiqotiga tez-tez guvoh bo'lish mumkin. Xususan, Montreal universiteti Tilshunoslik va tarjima kafedrası faxriy professori, Sens-Texte nazariyasi asoschisi Igor Melchuk frazemaga quyidagicha ta'rif beradi:

Frazema – bu erkin bo'lmagan ko'p leksemali ifoda birligi.¹ Ko'p leksemali ifoda – bu sintaktik jihatdan birikkan ikki yoki undan ortiq leksemalar qurilmasidir. Masalan, fransuz tilida xursandchilik diskursida qo'llanadigan frazeologik birlikni keltirish mumkin: *être content* – xursand bo'lmoq, boshi ko'kka yetmoq; quvonchdan to'lib-toshmoq (o'zbek tilida), блаженствовать, наслаждаться; витать в облаках (rus tilida). Ushbu frazeologik birlik tarkibidagi komponentlar o'rnini boshqa so'zlar bilan almashtirish ma'no o'zgarishiga olib keladi. "être" fe'li o'rniga "se trouver, rester, se situer, apparaitre" kabi fe'llar qo'llanilishi, iboraning asl mazmuniga putur yetkazib, mutlaqo boshqa tushunchani paydo qiladi. Demak, frazemaga berilgan ta'rif asosida ta'kidlash mumkinki, tildagi frazemalar soni millionlab erkin bo'lmagan, lug'atda taqdim etilishi kerak bo'lgan birikmalarni ifoda etadi.

Bundan tashqari, Paris 13 Nord universiteti tadqiqotchilari Jean-Claude Anscombe va Salah Mejri tomonidan frazemalarga quyidagicha ta'rif berilgan :

Lug'at –bu kerakli ma'lumotlar bilan mos tartiblangan tilning leksik birliklari, yoki so'z va iboralarning (les lexies) tizimli to'plamidir. ushbu ifoda birliklari ikki turga ajratiladi:

- Yagona ma'no bitta ma'no ifodasi uchun olingan bir so'zdan iborat bo'lgan leksik birliklar, ya'ni leksemalar;

¹ Mel'cuk I. "Tout ce que nous voulions savoir sur les phrasemes..." » Observatoire linguistique Sens-Texte, Université de Montreal

- Bir sintagmani hosil qiluvchi bir necha soʻzdan tarkib topgan leksik birliklar – yaʼni frazemalar.

Frazemalar gap tarkibida turli maqsadlarda ishlatiladi. Jumladan, bir qator bunday turgʻun birikmalar inson his-tuygʻularini ifoda etishga xizmat qiladi. Til nafaqat axborotni yetkazish, qabul qilish va tahlil qilishda kerakli, muhim muloqot vositasi, balki subʼyektning fikrlari, hissiyot, emotsiya va istaklarini ifoda etadigan oʻzaro pragmatic taʼsirining qudratli vositasi ham hisoblanadi. His-tuygʻular mavzusida olib borilgan tadqiqotlar antroposentrik ilmiy paradigma doirasida alohida ahamiyat kasb etadi, shuningdek, shaxsga atrofini oʻrab turgan dunyoda oʻz oʻrnini topish va mavjud munosabatlar tizimida oʻz rolini anglab yetishga imkon beradi. Bundan tashqari, his-tuygʻular har bir tilning leksik-frazeologik tizimida aks etadigan etnomadaniy jamiyat qiymati va yagona bilimlar manbaini hosil qilish masalasida ulkan ahamiyat kasb etadi.

Frazeologiya sohasida pragmatik frazemalar tadqiqoti yuzasidan Caroline Pernot bergan taʼrifi belan tanishamiz : « Pragmatik iboralar oʻzlari aytilgan vaziyatga bogʻliq maʼnoni ifodalash xususiyatiga ega boʻlgan turgʻun iboralaridir. Ayniqsa, til didaktikasi va tarjimashunoslikning taʼsiri ostida pragmatik iboralar oʻz xususiyatlarini namoyon etadi, bu esa frazeologiya tadqiqot sohasining kengayishiga olib keldi ». ¹ Pragmatik frazemalar, tavsiflovchi frazemalardan farqli oʻlaroq, ular amalga oshirishga imkon beradigan harakat orqaligina tasvirlanadigan maʼnoni ifodalaydi.

Yuqoridagi fikrlardan shunday xulosaga kelish mumkinki, frazeologik birlik sifatida frazemalar fransuz tilida inson his-tuygʻularini yanada yorqinroq, xilma-xil diskursiv vaziyatlarda ifoda etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday soʻz qoʻshilmalarini oʻzbek tiliga tarjima qilishda kontekstual vaziyat, matn uslubi va muloqot ishtirokchilarining ruhiy holati tarjimon diqqat-markazida boʻlishi maqsadga muvofiqdir. Bu borada olib borilayotgan tadqiqot natijalarini oʻrganib borish soha vakillari uchun muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR:

1. Jean-Claude Anscombe, Salah Mejri, *Le figement linguistique : la parole entravee*, 2011, Paris : Honore Champion, 41-61
2. Mel’čuk I. “Tout ce que nous voulions savoir sur les phrasèmes... » *Observatoire linguistique Sens-Texte*, Université de Montréal.
3. Davronovna, X. S. (2022). VIKTOR GYUGONING “MISÉRABLES” ROMANIDA QOʻLLANILGAN AYRIM FRAZEMALARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI. *ISSN 2181-3191 VOLUME 1, ISSUE 2 MAY 2022*, 361. <http://researchedu.org/index.php/rae/article/view/934>
4. Kholova Sh.D. “Some features of certain phraseological units translation used in French literature of the nineteenth century”, *European journal of interdisciplinary research and development*, 2022-yil 18-noyabr, volume 9, 70-74-betlar. https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=SOME+FEATURES+OF+CERTAIN+PHRASEOLOGICAL+UNITS+TRANSLATION+USED+IN+FRENCH+LITERATURE+OF+THE+NINETEENTH+CENTURY&btnG=
5. Sh.D.Xolova, “Frazeologik birlik-frazema-frazeologizm : tasnif va tadqiqot tahlili”, Buxoro davlat universiteti Ilmiy axboroti, 2022-yil dekabr, 6/2022 son, 92-97 betlar. https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8679

¹ Caroline Pernot “Le defigement de phrasemes pragmatiques et sa traduction, p.179-188

III BO'LIM. ILMIY ANJUMAN MATERIALLARI.....	74
I sho'ba. Zamonaviy fonetika va fonologiyaning dolzarb masalalari	74
Хуррам Рахимов. Фикрлашга ўргатайлик.....	74
Saydaliyev Saidumar. Fonetika darsida xatolar ustida ishlash.....	76
Alimova M.X., Мамадалиев А.М. ЧЕТ ТИЛ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР АҲАМИЯТИ.....	79
Ismailov Yusuf. FONOLOGIK KOMPETENSIYA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	84
Тошов Зиявуддин Бадриддинович. ФОНОСТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ.....	86
Шухратхон Имяминова. ТОВУШ ИЛМИНИНГ ДАРҒАСИ	89
Тошов З.Б., Ҳайдаров А.А. О ФЕНОМЕНЕ ПАУЗЫ В СПОНТАННОЙ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ.....	91
Расулов Зубайдулло Изомович, Саидов Хайрулло Шавкатович. ПРИНЦИПЫ ЭКОНОМИИ ФОНАЦИОННОЙ ЭНЕРГИИ.....	96
Babayev Maxmud Tashpulatovich. TALAFFUZ LUG'ATLARI YARATISHDA XALQARO FONETIK ALIFBO (IPA)DAN FOYDALANISH MUAMMOLARI.....	98
Mahmudov Alisher Yo'ldoshevich, Homidova Nafisa Ramazon qizi. NEMIS TILI PROSODIKASIDA SUPERSEGMENTAL MASALALAR TAHLILI.....	101
II sho'ba. Qiyosiy va chog'ishtirma tilshunoslikning dolzarb muammolari	103
M.Begmatov. ILOVA KONSTRUKSIYA SINTAKTIK ALOQANING USLUBIY VOSITASI SIFATIDA.....	103
З.Жуманиёзов. НЕМИСЧА-ЎЗБЕКЧА ЛУҒАТЛАРДА СОҒ ДИПЛОМАТИК ТЕРМИНЛАРНИНГ БЕРИЛИШИ.....	105
Жўраева Малоҳат Муҳаммадовна. КОГНИТИВ ТИЛШУНОСЛИКДА «КОНЦЕПТ», «ФРЕЙМ» ВА «ГЕШТАЛЬТ» ТУШУНЧАЛАРИ ТЎҒРИСИДА МУЛОҲАЗАЛАР.....	107
Найимов Сади Нарзиевич. НОМШУНОСЛИК СОҲАСИНИНГ ТЕКШИРИШ ОБЪЕКТИ	111
I.Mamasoliyev. MATNNI HOSIL QILUVCHI BIRLIKLAR TARKIBIDAGI ILOVALI ELEMENTLAR	114
Ro'ziev Y.B. VILHELM FON HUMBOLT TA'LIMOTIDA RUHIY QUVVAT BILAN TILNING O'ZARO MUNOSABATI MASALASI.....	116
Xamidova M.H. KALENDAR QANDAY PAYDO BO'LGAN?	119
Sh. Imyaminova. NEMIS TILIDAGI MATNLARDA FRAZELOGIZMLARNING STILISTIK FUNKSIYASI.....	122
Y.B. Ro'ziyev, Z.S.Qosimova. O'ZBEK VA NEMIS TILLARIDA TINISH BELGILARINING QO'LLANISHIGA OID.....	125
D.H. Karimova. DAS WESEN UND DIE BESONDERHEITEN DER KONZEPTE DER VARIABILITÄT UND INVARIANZ IN DER ÜBERSETZUNG.....	127
Y.B. Ruziev, Sh. Halimova. DIE SEMANTISCHE FUNKTION DES VOLLVERBS IM USBEKISCHEN	130
Жўраева Мақсуда Муҳаммадовна. ЁЗМА МАТБУОТ ЖУРНАЛИСТЛАРИ ҲАҚИДА.....	132
G. M. Abishova. NEMIS TILIDAGI DATIV BILAN AKKUZATIV KELISHIGINING QORAQALPOQ TILIDA BERILISHI	135
Д.У. Бердимуратов. Семантико-стилистический анализ концептуально маркированной фразеогруппы (на материале толкового словаря немецкого языка).....	136
Xamidova Muborak Hafizovna. TAQVIM: O'TMISH VA HOZIR	138
Каримова Дилафрўз Ҳалимовна, Нарзиева Дилфуза. АКА-УКА ГРИММ ЭРТАКЛАРИНИНГ ЯРАТИЛИШ ТАРИХИ ВА ЎЗБЕКЧА ТАРЖИМАЛАРИ ХУСУСИДА	139
M.T. Babayev, M.M. Atadjanova. "LUG'AT – TARJIMONNING ASOSIY QUROLI"	142
A.P.Rahmatov. EINIGE GRUNDLEGENDE MERKMALE DER TEMPUSKATEGORIE IM USBEKISCHEN	144
Марупова Гульноз Умарджоновна. ТИПОЛОГИЯ И КЛАССИФИКАЦИЯ ТУРИЗМА.....	147
M.N. Boltayeva. GEOGRAFIK HAQIQATLAR	149
M.F. Furqatova. JADIDCHILIK HARAKATI VA MILLIY TIL RIVOJI MUAMMOLARI	151
G. S. Azamatova. O'zbek va nemis tillari otlarning grammatik kategoriyalari	153

R.Sh. Bozorova, S. Zikirov. YO HANN VOLFGANG GYOTE ASARLARIDA GIDROPOETONIMLAR O'RNI.....	155
S.T.Matmurotova, R.Q.Axmedova. FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI TURG'UN IBORALARNING O'XSHASH VA FARQ QILADIGAN TOMONLARI.....	158
N.M. Nazarova. "KONSEPT" TUSHUNCHASIDA LINGVISTIK MA'LUMOTLAR.....	159
F. S. Nasimova. TERMIN VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	161
K.H. Saitova. THE ROLE OF TRANSLATION MISTAKE IN TEACHING INTERPRETATION.....	163
M.C. Мирханова. АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ ..	165
E.B. Jumayev, G.X. Nurullayeva. NEMIS TILIDA SHAXS IFODASI.....	166
N.T. Tabixanov. Die Adjektive im Werk „Kabale und Liebe“ von F.Schiller.....	168
Xaitova Gulshan Bahadirovna, Kamolova Sitora. O'ZLASHTIRMA GAP VA UNING O'ZGA GAP DOIRASIDA TUTGAN O'RNI.....	170
G.K. Хожаметова. Построение предложения в английском языке.....	173
G.K. Хожаметова. Методико-лингвистические принципы анализа фразеологической деривации в английском языке.....	175
M.A. Кучиев. ИЛОВАЛИ ЭЛЕМЕНТЛАР СИФАТИДА ҚЎЛЛАНГАН ФРАЗЕОЛОГИЗМ ВА БАДИИЙ ТАСВИР ВОСИТАЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС СТИЛИСТИК ВАЗИФАЛАРИ.....	177
Badalov Feruz Nuriddinovich. NEMIS TILIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIK LARNING ONLAYN AXBOROT NASHRLARIDAGI TUTGAN O'RNI.....	178
Xolova Shahnoza Davronovna. FRAZEMA VA UNING TADQIQ ETILISH TARIXI.....	180
3-sho'ba. Zamonaviy tarjimashunoslik va adabiyotshunoslik: an'ana va innovatsiyalar.....	182
Зоҳиджон Садиков. АЛИШЕР НАВОИЙ ИЖОДИ ОЛМОН ТИЛИДА.....	182
Д.З.Ражабов. ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИДА ПОЭТИК НУТҚ ИФОДАСИ.....	185
Adizova Obodon Istamovna. FOLKLORSHUNOSLIKNING JANRIY TARKIBI VA TIZIMI XUSUSIDA.....	188
Adizova Obodon Istamovna. L'ÉTUDE SYSTÉMATIQUE DES MOEURS ET DES COUTUMES ...	190
Karimova Dilafro'z Halimovna, Axmadova Xusnora Narzillo qizi. AKA-UKA GRIMM ERTAKLARINING YARATILISH TARIXI VA O'ZBEKCHA TARJIMALARI XUSUSIDA.....	194
Maxmudova Muattar Maxsatilloevna, Xayitova Mavjuda. Y.V.GYOTE "G'ARBU SHARQ" DEVONINING MAQSUD SHAYXZODA VA S.S.BUXORIY TARJIMALARIDAGI FARQLAR VA MUSHTARAKLIK LAR.....	196
Hayitova Mavjuda. S.S.BUXORIY IJODIDA SHARQU G'ARB MAVZUSI VA "MAG'RIBU MASHRIQ" DEVONI TARJIMASI HAQIDA.....	199
Babayev Otabek. ÜBERSETZUNGEN UND AUSGABEN VON JALOLIDDIN RUMIS WERKEN .	202
Babayev Otabek Abdikarimovich, Zokirov Jamshid Kholmat Ugli. The history of interpreting.....	204
Jumayev Akmal Axmatovich. QALDIRG'OCH OBRAZI O'ZBEK VA NEMIS XALQ ERTAK VA AFSONALARIDA.....	207
Jabbarova Maloxat Xamdamovna. ВЛИЯНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ПИСАТЕЛЯ НА ИЗОБРАЖЕНИЕ ЖЕНСКОГО ОБРАЗА.....	209
Babayev Otabek, Masterstudentin Anna Angelika Janning, Masterstudentin Anne Charlotte Blasel. FUNKTIONEN UND ROLLE DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG IM 21. JAHRHUNDERT	212
Xudoyev Samandar Samatovich. O'ZBEK LATIFALARINING TARJIMA EVOLYUTSIYASI.....	218
Bozorova Muxabbat Abduraxmonovna. HAYNRIX HAYNE SHE'RLARI O'ZBEKCHA TARJIMASIDA SHARQONA OBRAZ VA MOTIVLAR IFODASI.....	220
Бозорова Мухаббат Абдурахмановна. ВЫРАЖЕНИЕ ВОСТОЧНЫХ ОБРАЗОВ В УЗБЕКСКОМ ПЕРЕВОДЕ СТИХОТВОРЕНИЙ ГЕНРИХА ХЕЙНА.....	222
Tolibjanov Bahromjon Maxmudxanovich. MARK TVEN YUMORISTIK ASARLARI TARJIMASIDA MUROJAAT SHAKLLARINING BERILISHI.....	224
Jumayeva Shahlo Shokirovna. MILLIY KOLORIT TERMINI, UNING ADABIYOTSHUNOSLIKDA O'RGANILISHI VA UNING QAMROV DOIRASI.....	225
Babayev Maxmud Tashpulatovich, Bafoev Mirfayz Baxshilloevich. MADANIYATLARARO MULOQOTDA TARJIMANING O'RNI.....	227
Babayev Maxmud Tashpulatovich, Ashirova Rayhon Anvar qizi. ERTAKLAR VA BADIY ASARLARNI TARJIMA QILISH MAHORATI.....	229
Xurshida Hasanova. Fantaziya janridagi asarlarining ilmiy va nazariy qirralari.....	231
Xamdamov Oybek Abdulxayevich. "O'TKAN KUNLAR" ROMANI TARJIMALARI TADQIQI.....	233